

ԿԱՐԾԻՔ

Մարտին Անդրանիկի Մանուկյանի <<Պառլամենտի և պառլամենտարիզմի կատարելագործման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական բարեփոխումների համատեքստում>> թեմայով ատենախոսական աշխատանքի վերաբերյալ ներկայացված ԺԲ.00.02- Հանրային իրավունք (սահմանադրական, վարչական, ֆինանսական, մունիցիպալ, բնապահպանական, եվրոպական իրավունք, պետական կառավարում) մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար

1. Ատենախոսական թեմայի արդիականությունը

Ընտրված թեմայի արդիականությունը որևէ կասկած չի հարուցում: Քանզի՝ պառլամենտի և պառլամենտարիզմի կատարելագործման հիմնախնդիրները <<Սահմանադրական բարեփոխումների տեսանկյունից նորովի մեկնաբանելու, այդ հիմնախնդիրների լուծման գիտական նոր ուղիներ առաջադրելուց բացի, թեմայի հետազոտման արդիականությունը պայմանավորված է նաև ներկայացուցչական ժողովրդավարության պայմաններում կառավարման պառլամենտական ձևի տարածվածությամբ և պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների գործունեության կազմակերպման առավել արդյունավետ կառուցակարգերի որոնման անհրաժեշտությամբ:

2. Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը

Ատենախոսական աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, որոնք ներառում են տասը ենթագլուխներ, եզրակացություններից, 212 անուն գրականության ցանկից: Աշխատանքի ընդհանուր ծավալը 186 էջ է:

Ներածությունում հիմնավորվում է թեմայի արդիականությունը, ներկայացվում են մշակվածության աստիճանը, հետազոտության օբյեկտը և առարկան, նպատակը և խնդիրները, հետազոտության տեսական, իրավական, փորձառական հիմքերը, մեթոդաբանությունը, գիտական նորույթը, ձևակերպվում են պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները, ներկայացվում են հետազոտության

տեսական և գործնական նշանակությունն ու հետազոտության արդյունքների փորձարկումը:

Աշխատանքի՝ **<<Պառլամենտարիզմի հասկացությունը, էությունը և պատմական տեսակները>>** վերտառությամբ առաջին գլուխը բաղկացած է երեք ենթագլխից:

Առաջին գլխի **<<Պառլամենտարիզմի հասկացությունը և էությունը>>** վերնագրով առաջին ենթագլխում բացահայտվել են պառլամենտի ծագման, ձևավորման, զարգացման, պառլամենտի և պառլամենտարիզմի փոխկապակցվածության, պառլամենտարիզմի՝ որպես ներկայացուցչական ժողովրդավարության ձևի տեսաիրավական հիմքերը, ինչպես նաև առանձնացվել են ժամանակակից պառլամենտին և պառլամենտարիզմին բնորոշ հատկանիշները:

Առաջին գլխի **<<Պառլամենտարիզմի պատմական ձևերը և դրանց ժամանակակից տարատեսակները>>** վերնագրով երկրորդ ենթագլխում ներկայացվել են պառլամենտարիզմի կայացումն ու զարգացումն ընդգրկող պատմական ձևերը (փուլերը), ինչպես նաև քաղաքական համակարգի ու կառավարման ձևի առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ ժամանակակից պառլամենտարիզմի տեսակները:

Առաջին գլխի **<<Պառլամենտի և պառլամենտարիզմի ծագումը և զարգացումը Հայաստանում>>** վերնագրով երրորդ ենթագլխում ըստ ժամանակագրական փուլերի, հանգամանորեն վերլուծության են ենթարկվել Հայաստանում պառլամենտի և պառլամենտարիզմի պատմությունը:

Աշխատանքի երկրորդ գլուխը՝ **<<Պառլամենտարիզմը Հայաստանի Հանրապետությունում>>** վերտառությամբ, բաղկացած է չորս ենթագլխից:

<<Իշխանությունների բաժանումը՝ որպես պառլամենտարիզմի կայացման անհրաժեշտ պայման>> առաջին ենթագլխում վեր են հանվել իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ժամանակակից ընկալումները, հիմնական բնութագրիչները և մոդելները, համալիր հետազոտության առարկա են

դարձվել իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի բնորոշ հատկանիշներն ու դրանց կիրառման ապահովման արդի հիմնախնդիրները << ում և ատենախոսության հեղինակի կողմից արվել են դրանց լուծման առաջարկներ (տես՝ պաշտպանության դրվուղ դրույթները):

Երկրորդ գլխի <<**Բազմակուսակցությունը՝ որպես պառլամենտարիզմի կայացման անհրաժեշտ պայման**>> երկրորդ ենթագլխում հիմնավորելով և առաջ մղելով այն գաղափարը, որ խորհրդարանական կառավարման ձևի պայմաններում կուսակցություններն են այն միակ քաղաքական խողովակը, որի միջոցով ժողովուրդն իրականացնում է իր իշխանությունը՝ ձևավորելով օրենսդիր մարմին, որն էլ իր հերթին կազմավորում է պետական իշխանության մնացած համակարգը, եզրակացություն է արվել, որ Հայաստանի կուսակցական համակարգը դեռևս չի համապատասխանում խորհրդարանական կառավարման ձևի օբյեկտիվ չափորոշիչ պայմաններին՝ քաղաքական համակարգի ավանդական անձնակենտրոնության հաղթահարված չլինելու հետևանքով: Վկայակոչելով ՄԻԵԴ պրակտիկան, ատենախոսության հեղինակը հիմնավորել է նաև, որ կուսակցության գործունեության հակասահմանադրականությունից բացի, չի կարող գոյություն ունենալ նրա գործունեությունը ժամանակավորապես արգելելու որևէ այլ հիմք, իսկ այդ կապակցությամբ սահմանադրական դատարանի որոշումը չպետք է ունենա հետադարձ ուժ:

<<**Ազգային ժողովի ձևավորման եղանակները: Պատգամավորների կարգավիճակը**>> վերնագրով երկրորդ գլխի երրորդ ենթագլխում ատենախոսության հեղինակը հիմնավորել է, որ անհրաժեշտ է վերացնել կոալիցիաներ կազմելու՝ կուսակցությունների թվի սահմանափակումը, ինչպես նաև, միջազգային փորձը հաշվի առնելով, առաջարկել է էապես ավելացնել կոալիցիա կազմելու համար նախատեսված ժամանակահատվածի տևողությունը: Բացի այդ, խորհրդարանում քաղաքական ուժերի ներկայացվածությունը խրախուսելու համար ատենախոսության հեղինակն առաջարկում է 1-ական տոկոսով նվազեցնել ընտրական արգելապատնեշները՝ համապատասխանաբար սահմանելով 4 և 6 տոկոս կուսակցությունների և կուսակցությունների դաշինքների

համար, պահպանելով երրորդ առավելագույն թվով ձայներ ստացած կուսակցության կամ դաշինքին մանդատների բաշխման մասնակցելու դրույթն այն դեպքում, երբ արգելապատնեշը հաղթահարել են միայն երկու քաղաքական ուժ: Ատենախոսության հեղինակն առաջարկել է նաև նվազեցնել խորհրդարանական ընտրությունների համար նախատեսված ընտրական գրավի չափը՝ մինչև 7,5 մլն դրամ: Ատենախոսության հեղինակն առաջարկել է նաև ԱԺ ընտրակարգով նախատեսել փոփոխություններ՝ սահմանելով որ յուրաքանչյուր սեռի ներկայացուցիչների թիվը չպետք է գերազանցի 70 տոկոսը: Նույն ենթագլխում առաջարկվել է փոփոխել նաև խորհրդարանում ազգային փոքրամասնությունների ընտրվելու կարգը, սահմանելով պարզ քվտա, այն է՝ նախատեսելով մեկական ազգային փոքրամասնության ներկայացուցչի ներառում:

<<Ազգային Ժողովի և գործադիր ու դատական իշխանությունների փոխհարաբերությունները>> չորրորդ ենթագլխում ատենախոսության հեղինակն այն եզրակացությանն է հանգել, որ խորհրդարանական մոդելի պարագայում պետական իշխանության ճյուղերի կողմից իրականացվող գործառույթներն իրականում հավասարազոր բնույթ չունեն և միմյանցից տարբերվում են իրավաբանական ուժով ու բովանդակությամբ, այն է՝ օրենսդիր իշխանության գործունեությունն ունի օրենսդրական բնույթ, իսկ դատական և գործադիր իշխանություններինը՝ ենթաօրենսդրական: Ատենախոսության հեղինակը հիմնավորել է նաև, որ օրենսդիր իշխանությունը իշխանության մյուս ճյուղերի նկատմամբ ունի այսպես կոչված՝ <<գործառութային գերակայություն>>, ինչն ինքնին չպետք է դիտարկել որպես պետական իշխանության օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության ճյուղերի միջև սահմանադրական հավասարակշռության խախտում: Քանզի իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի էությունը ոչ թե իշխանության ճյուղերին հավասարազոր գործառույթներ վերապահելն է, որոնք, իշխանության ճյուղերի գործառույթների բնույթով պայմանավորված՝ արդեն իսկ հավասարազոր չեն, այլ՝ պետական իշխանության յուրաքանչյուր ճյուղին անհրաժեշտ և բավարար լիազորությունների տրամադրման միջոցով վերջիններիս գործառութային անկախության ապահովումն է:

Անդրադառնալով հարցին, որ օրենսդիր և գործադիր իշխանության ճյուղերի փոխհարաբերություններում կենտրոնական հարցերից մեկը գործադիր իշխանության նկատմամբ խորհրդարանական վերահսկողությունն է և կարևորելով, որ նման պայմաններում առանցքային կարևորություն է ձեռք բերում գործադիր իշխանության (վարչապետի) գերիշխանության զսպման համար գործուն մեխանիզմների նախատեսումը, ատենախոսության հեղինակը օրենսդիր իշխանության կողմից գործադիր իշխանության նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության իրականացման քաղաքական երաշխիք դիտարկում է ուժեղ խորհրդարանական ընդդիմության առկայությունը, քանզի ընդդիմության կայացման գլխավոր չափանիշ է դառնում ոչ թե իշխանությամբ՝ իրավունքի, այլ իրավունքով իշխանության սահմանափակումը:

<<Ազգային ժողովի կարևորագույն լիազորությունները և պառլամենտարիզմի հեռանկարները Հայաստանի Հանրապետությունում>> վերտառությամբ երրորդ գլուխը բաղկացած է երեք ենթագլխից:

Երրորդ գլխի **<<Պառլամենտարիզմի իրացումը օրենսդրական գործառույթի միջոցով>>** առաջին ենթագլխում հղում անելով միջազգային փորձին և վերլուծելով, թե սահմանադրություններն ինչ ծավալի իրավասություններ են ամրագրում օրենսդիր մարմիններին, ատենախոսության հեղինակն առանձնացրել է խորհրդարանների երեք տեսակ՝ եզրակացնելով, որ **<< Ազգային ժողովը անսահմանափակ իրավասությամբ խորհրդարան է, որի իրավական դիրքի առաջնային բնութագրիչներն արտացոլված են հենց Սահմանադրությունում:**

Երրորդ գլխի **<<Պետական բյուջեի հաստատումը և այն կատարելու հաշվետվության քննարկումը>>** երկրորդ ենթագլխում ներկայացնելով եվրոպական մի շարք երկրների օրենսդրական փորձն ու դրանց համեմատական վերլուծության արդյունքում արված եզրահանգումները, ատենախոսության հեղինակն առաջարկել է պետական բյուջեում փոփոխություններ կատարելը ամրագրել ոչ թե օրենքով, այլ՝ Սահմանադրությամբ:

Երրորդ գլխի **<<Ազգային ժողովի արտաքին քաղաքական լիազորությունները: Պառլամենտական դիվանագիտություն>>** երրորդ ենթագլխում անդրադարձ է կատարվել **<<պառլամենտական դիվանագիտության>>** հայեցակարգային

մոտեցման տեսական և մեթոդաբանական առումներին: Պատվամենտական դիվանագիտության էության ու հասկացության վերաբերյալ եղած միջազգային տեսակետների վերլուծության ու համադրման հիման վրա՝ ատենախոսության հեղինակը մշակել է սեփական մոտեցում դիվանագիտության այդ տեսակի և ժողովրդական դիվանագիտության տարբերությունների մասին: Ավելին՝ նկատի ունենալով, որ գոյություն չունի «պատվամենտական դիվանագիտություն» հասկացության ընդհանուր սահմանում, ատենախոսության հեղինակը տվել է նաև դրա գիտական բնորոշումը:

3. Աշխատանքի գիտական դրույթները և եզրակացությունների հիմնավորվածությունը,

Աշխատանքում պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները և եզրակացությունները ներկայացված են համապատասխանաբար՝ 14-ական կետերով, որոնք հիմնավորված են և ունեն տեսական և գործնական կարևոր նշանակություն: Դրանք որոշակիորեն կզարգացնեն սահմանադրական իրավունքի տեսությունը, իսկ ստացված արդյունքները կարող են օգտագործվել հետագա հետազոտողների կողմից՝ իրենց գիտական ուսումնասիրությունների գործընթացում:

Բացի այդ, աշխատանքում ձևավորված հիմնական դրույթները կարող են օգտագործվել իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայում, ինչպես նաև բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում՝ սահմանադրական իրավունքի դասընթացի դասավանդման ընթացքում:

Աշխատանքում միջազգային փորձի համալիր ուսումնասիրության հիման վրա՝ հեղինակը հանգամանորեն վերլուծել է քննարկվող հիմնախնդիրներին առնչվող համալիր հարցադրումները՝ առաջարկել է համապարփակ լուծումներ, այդ թվում՝ օրենսդրության փոփոխության առաջարկներ և իրավակիրառ պրակտիկայում առաջացած հարցերի լուծման եղանակներ:

Ատենախոսական թեման քննարկվել է ՀՀԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի գիտական խորհրդում, որտեղ հաստատվել են ատենախոսության մեջ առկա հիմնական տեսական վերլուծություններն ու

եզրակացությունները և աշխատանքը երաշխավորվել է հրապարակային պաշտպանության: Ատենախոսության մեջ կատարված վերլուծությունների արդյունքները արտացոլվել են հեղինակի կողմից հրապարակված 4 մենագրություններում և 14 գիտական հոդվածներում որոնք լույս են տեսել հայրենական և օտարերկրյա գրախոսվող գիտական ամսագրերում:

4. Ատենախոսության համապատասխանությունը ՀՀ ԲՈԿ-ի գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի պահանջներին

Ատենախոսությունը բավարարում ՀՀ ԲՈԿ-ի գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի պահանջներին: Այն տեսական և գործնական կարևոր խնդիրների լուծումն ապահովող գիտականորեն հիմնավորված աշխատություն է: Ատենախոսությունը համապատասխանում է ՀՀ գիտական աստիճանաշնորհման անվանացանկի Հանրային իրավունք (սահմանադրական, վարչական, ֆինանսական, մունիցիպալ, բնապահպանական, եվրոպական իրավունք, պետական կառավարում) մասնագիտությանը (թվանիշ՝ ԺԲ.00.02): Սեղմագիրը և հրատարակված մենագրություններն ու գիտական հոդվածները ընդգրկում են ատենախոսության հիմնական բովանդակությունը:

5. Դիտողություններ ատենախոսության վերաբերյալ

1. Հեղինակի կողմից պաշտպանության ներկայացվող 2-րդ դրույթն ունի հետևյալ շարադրանքը. «Հայաստանի Հանրապետությունում պառլամենտարիզմը դրսևորվում է՝ ա) բուն պառլամենտական, այսինքն՝ երկրի բուն ներկայացուցչական մարմնի մակարդակում, բ) պետական այլ մարմինների հետ պառլամենտի փոխհարաբերությունների մակարդակում և գ) հասարակության հետ քաղաքական և իրավական մշակույթի հետ մակարդակում»:

Բավարար չափով պատճառաբանված չէ, թե ինչու է հեղինակն ընդգծել, որ պառլամենտարիզմը դրսևորվում է նշված մակարդակում հենց Հայաստանի Հանրապետությունում, կամ, որո՞նք են այս առումով Հայաստանի Հանրապետության առանձնահատկությունը պայմանավորող հանգամանքները:

2. Ատենախոսության հեղինակը օրենսդիր իշխանության կողմից գործադիր իշխանության նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության իրականացման քաղաքական երաշխիք դիտարկում է ուժեղ խորհրդարանական ընդդիմության առկայությունը, քանզի ընդդիմության կայացման գլխավոր չափանիշ է դառնում ոչ թե իշխանությամբ՝ իրավունքի, այլ իրավունքով իշխանության սահմանափակումը:

Կարծում ենք, որ հետազոտության համակողմանիությունից ելնելով, ցանկալի կլիներ, որպեսզի նշվեր նաև, թե գործադիր իշխանության <<գերիշխանության զսպման համար>> ուժեղ խորհրդարանական ընդդիմության առկայությունից բացի, միջազգայնորեն ընդունված ուրիշ ի՞նչ քաղաքական երաշխիքներ են գործում:

Նշված դիտողությունները չեն նսեմացնում աշխատանքի գիտական և տեսական նշանակությունը:

6. Եզրակացություն

Ելնելով վերոշարադրյալից, գտնում ենք, որ աշխատանքը լիովին համապատասխանում է իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսությանը ներկայացվող ՀՀ ԲՈԿ-ի <<Գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի>> պահանջներին, իսկ հեղինակը՝ Մարտին Անդրանիկի Մանուկյանը, արժանի է <<Հանրային իրավունք- սահմանադրական, վարչական, ֆինանսական, մունիցիպալ, բնապահպանական, եվրոպական իրավունք, պետական կառավարում>> (դասիչ՝ ԺԲ.00.02) մասնագիտությամբ՝ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Պաշտոնական ընդդիմախոս, իրավաբանական

գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Հովհաննես Միքայելի.Ստեփանյանի ստորագրությունը

հաստատում եմ՝

ՀՀԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի

գիտական քարտուղար, պատմական գիտությունների թեկնածու

 Հ.Ս.Ստեփանյան

 Հ.Ա.Քարապետյան